

om te tonen dat hij een goed vorst was. En vooral om 'de boel bij elkaar te houden', zoals we nu zouden zeggen. Middels zijn charisma en autoriteit werden de onderdanen tot gehoorzaamheid gedwongen. Een degelijk bestuursapparaat ontbrak. Blockmans gaat uitvoering in op de overgangsperiode waarin Karel V keizer was: met één voet leefde hij nog in de middeleeuwen, met de andere in de 'moderne' tijd. Hij was zich bewust van de veranderingen, maar was mede door zijn afkomst en functie verbonden aan traditie. Dit blijkt een spagaat te zijn geweest waar hij moeilijk uit kon komen. In zijn inleiding stelt Blockmans de vraag hoe de wil van een individu zich verhoudt tot de kracht van structuren. Hij is vooral geïnteresseerd in de doelstellingen die Karel V voor ogen had en wat hiervan terecht is gekomen. Uit het boek komt een beeld naar voren van een heerser die het moeilijk vond om te delegeren. Karel hield het liefst de touwtjes strak in handen. Dit verklaart zijn enorme reislust: om een oogje in het zeil te houden, moest hij vrijwel alomtegenwoordig zijn, of dat in ieder geval lijken te zijn. Volgens Blockmans is de ouderwetse kijk van Karel op het uitoefenen van macht hem waarschijnlijk fataal geworden: hij miste de flexibiliteit om het hoofd te kunnen bieden aan de moderne problemen die zich voordeden, waaronder het opkomend protestantisme. Daarnaast was hij zo bezig met het verdedigen van zijn rijk, door vele oorlogen te voeren, dat de belastingdruk in sommige gebieden buitensporig groot werd. Karel V leek daarbij te koppig om de ingezette koers te veranderen. Hierdoor verzwakte de basis van zijn gezag. Het obstinate streven naar eenheid waarop Karel zich eenzijdig richtte, bleek geen haalbare kaart voor de toekomst. Het grote Habsburgse Rijk was daarmee, ondanks alle inspanningen van Karel V, gedoemd uiteen te vallen. Blockmans geeft met veel kennis van zaken inzicht in het leven van de grote vorst en beschrijft levendig interessante anekdotes en details.

Marjonne Maan

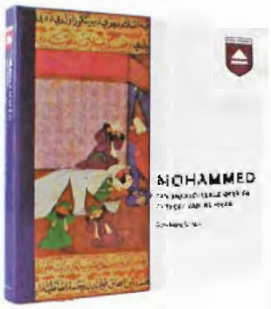
HANS JANSEN, *MOHAMMED. EEN HOORCOLLEGE OVER DE PROFEET VAN DE ISLAM.*
PIET LEUPEN, *KRUISTOCHTEN. EEN HOORCOLLEGE OVER DE STRIJD OM HET HEILIGE LAND.*
Beide hoorcolleges: (Home Academy: Den Haag 2007), 4 cd's, prijs € 34,95.

Het sleutelbegrip van onze moderne tijd is verandering: niets blijft zoals het is. Stilstand is achteruitgang. 'Change' was zelfs de verkiezingsleus van Obama, die er nog aan toe voegde dat we - dat zijn wij dan weer niet, maar de Amerikanen - dat ook kunnen, die verandering. Voorlopig kijk ik geïnteresseerd toe. De traditionele voorstelling van de premoderne agrarische samenlevingen is die van onveranderlijkheid: generaties volgden elkaar op als de seizoenen en uiteindelijk bleef alles bij het oude. De gebeurtenissen uit de bovenkamer van de samenleving die met politiek, religie enzo te maken hadden, raakten de mensen niet echt: ze gingen gewoon door met het bewerken van het land en het bakken van brood, zoals hun voorouders dat ook hadden gedaan. Ingrijpende gebeurtenissen als de val van het Romeinse rijk lijken dan ineens minder drastisch én blijken vaak ook meer van onderop te komen. De grote veranderingen in de geschiedenis zijn meer omslagpunten in een lang en geleidelijk veranderingsproces. Van de kruistochten weten we wat daarachter zat en Piet Leupen behandelt dat ook: de behoefte aan economische expansie, de veranderde vroomheidsidealen, kansen voor kansarmen, de toegenomen macht van de kerkelijke overheden in het algemeen en de paus in het bijzonder. Maar welke betekenis de persoon van Mohammed zelf - als we in zijn optreden even niet de hand van God willen zien - voor de snelle verspreiding van het islamitische geloof heeft gehad, blijft duister. Overigens kan dat ook gezegd worden over de stichter van het christelijk geloof. Maatschappelijke oorzaken moeten de enorme aantrekkingskracht en expansie van de leer van Mohammed in de zevende en achtste eeuw verklaren, want over de persoon van Mohammed is nauwelijks iets bekend. Volgens Jansen was het islamitisch geloof in ieder geval aantrekkelijk omdat het een heilsboodschap had met duidelijke leefregels. Binnen de islamitische literaire traditie heeft Mohammed natuurlijk een ijzersterke positie en zijn leven is daarin ook met wonderen omgeven; het is daarom ook niet vreemd dat zijn geloof zich zo snel verspreidde. Alles wat we binnen deze context

van Mohammed weten gaat terug op een boek dat is geschreven door een zekere Ibn Ishaq rond 750. Dat is dus zo'n honderdentwintig jaar na het overlijden van de profeet. Belangrijke strekking van Ibn Ishaq's hagiografie is dat Mohammed als profeet niet onder doet voor Mozes en Jezus. In de islamitische overlevering wordt daarom misschien wel een scherp contrast gemaakt tussen de duistere periode van heidendom van voor het optreden van Mohammed, een tijd waaruit ook de Kaâba, de heilige kubus in Mekka, stamt en de periode waarin het ware geloof werd geopenbaard en verspreid. Maar waarschijnlijk bestond dat verschil er niet en was in de vroege zevende eeuw het Arabisch schiereiland helemaal geen polytheïstische bende omdat grote delen ervan één god vereerden en ook christelijke en joodse gemeenschappen kenden. In ieder geval ging de vestiging van Mohammeds gezag met veel strijd gepaard, maar overvallen op karavanen en handelsnederzettingen waren toen geen uniek verschijnsel. Problematischer voor ons is natuurlijk de behandeling door de moslims van de joodse gemeenschap van Medina; binnen vijf jaar na hun komst in die stad waren alle joden verdreven of vermoord. Onnodig erbij te zeggen dat we dit soort zaken in de christelijke wereld ook kennen. En dan is er nog het verhaal van Aisha, Mohammeds jonge bruid. In onze ogen was het huwelijk de legitimatie van een pedofiele verhouding. Maar weten we eigenlijk wel hoe oud Aisha was? Jansen merkt op dat in het Romeinse rijk de huwelijksleeftijd voor meisjes twaalf jaar was. Misschien week het huwelijk tussen Aisha en Mohammed dus helemaal niet af van de gebruiken in die tijd en in die streken. Blijft de vraag hoe ingrijpend de bekering tot de islam voor het dagelijks leven van de bewoners van het Midden-Oosten in de zevende eeuw is geweest. Daarop kan het levensverhaal van Mohammed geen antwoord geven.

Hans Pols

HEIN VAN DOLEN, *ROMEINSE SAGEN EN VERHALEN IN EEN NOTENDOP*. (BERT BAKKER: AMSTERDAM 2008), 121 BLZ., € 10,00.

De belangrijkste antieke literaire bron voor de vroegste Romeinse geschiedenis is Livius' omvangrijke *Ab urbe condita*, dat geschreven werd in de decennia rond het begin van onze jaartelling. Dit werk laat een voor moderne historici merkwaardige combinatie zien van feit en fictie – waar deze moeilijk te scheiden zijn mag men misschien spreken van verdichting. Territoriale oorlogen zullen in die schimmige eeuwen gevoerd zijn en de Romeinse aanvoerders kunnen Romulus of Coriolanus hebben geheten. De exacte anekdotes die door Livius over deze figuren worden verteld lijken echter onhistorisch: karaktertrekken zijn uitvergroot, avonturen lijken eerder mythologisch of heroïsch. In de Notendopserie verschijnt een boekje dat gewijd is aan deze oudste Romeinse 'geschiedenis'. De titel zegt het: sagen en verhalen, dus meer literatuur dan feiten. De meeste verhalen komen uit Livius, maar samensteller Hein van Dolen heeft ook een paar andere schrijvers geraadpleegd. Zijn selectie bevat het onvermijdelijke: de twee vondelingetjes en de wolvin, de roof van de Sabijnse meisjes, de principiële Lucretia, wier zelfmoord na een verkrachting de antikoningsgevoelens aanwakkert, zodat Rome een republiek wordt. Voorts: Vestaalse maagden, de Galliërs die Rome plunderen, de ganzen van het Capitool. Van Dolen neemt ook minder bekend, maar niet minder aardig materiaal op: over een tweegevecht dat beslist werd dankzij een agressieve en partijdige raaf - door de goden gezonden natuurlijk en over een flink staaltje ingenieurstalent, dat de Romeinen in staat stelde om een orakelspreuk te laten uitkomen. Als Veii niet vallen zal voordat het Albaanse meer droogvalt, regelen we dat het Albaanse meer droogvalt! De selectie breekt af rond 300 voor Christus. Van Dolen schrijft in zijn nawoord dat rond deze tijd het sagenkarakter van de Romeinse geschiedenis sterk verminderd. De eeuw van de Punische oorlogen breekt aan – een periode waarvoor mannen als Livius veel betere documentatie konden vinden. *Romeinse sagen en verhalen in een notendop* is niet uniek. Het staat in een lange traditie van dit soort werkjes: navertelde grootheden. Van Dolen heeft een net boekje afgeleverd, dat een bibliotheek kan aanvullen als die bibliotheek niet al iets dergelijks heeft.

Siward Tacoma

